

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-38>

УДК 330.338

Наталія СМОЛІНСЬКА

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-5642-4134>

e-mail: natalia.v.smolinska@lpnu.ua

Соломія РАВОК

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0009-0002-9920-6537>

АНАЛІЗ СТАНУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стаття присвячена аналізу стану, проблем та перспектив розвитку металургійної галузі України в умовах війни. Показано теперішній рейтинг України у виплавці сталі та чавуну на світовому ринку. Проведено аналіз найосновніших споживачів продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Виявлено низку загроз та викликів для вітчизняної галузі, що мають як внутрішнє, так і зовнішнє походження. На основі проведеного дослідження обґрунтовано перспективні напрями подальшого розвитку вітчизняної металургійної галузі, які охоплюють структурну та географічну диверсифікацію, зменшення залежності від іноземних енергоносіїв та практичне запровадження заходів з боку держави для підтримки діяльності та стабілізації ситуації.

Ключові слова: експорт продукції металургійного комплексу, металургійне виробництво, обсяги виробництва металургії, промисловість, металопродукція.

Natalia SMOLINSKA, Solomiia RAVOK

Lviv Polytechnic National University

ANALYSIS OF THE STATE OF THE METALLURGICAL INDUSTRY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

The article considered main trends of Ukrainian metallurgical industry development in wartime conditions. It was established that the world leaders in the metallurgical industry are China, India, Japan, the USA, North Korea, Ukraine lost its global position from 14th to 25th place. Crude steel production volumes in Ukraine decreased by 70.7%. Despite the fact that the EU steel industry remains a highly energy-intensive industry, in Europe this sector is characterized by modern energy-saving equipment that is able to produce products with high added value for the global market based on innovative metadata. The influence of the metallurgical industry of Ukraine on the inflow of foreign investments into the state's balance of payments was studied. Today, the metallurgical industry in Ukraine is inferior to the agricultural industry.

The main problems faced by the metallurgical industry of Ukraine in the conditions of Russia's armed aggression are the complicated sales of products due to the blockade of sea ports. The main threats faced by enterprises of the metallurgical industry are: destruction of their assets, which led to a complete stoppage or partial operation of enterprises; lack of working capital; logistical restrictions due to the blockade of ports (about 65% of the exports of the enterprises' products were carried out by sea); shortage of energy resources (attacks on critical infrastructure facilities brought Ukraine's energy system to the point of total frugality). The Ukrainian mining and metallurgical complex managed to remain at the level of 15-30% of capacity in 2022, primarily due to the support of Western partners, who provided their ports and lowered trade barriers.

The main realistic scenario of support for metallurgical enterprises today remains the prolongation of reduced tariff rates for Ukrainian products and the inclusion of enterprises in the national post-war reconstruction program in the following years.

Keywords: export of products of the metallurgical complex, metallurgical production, volumes of metallurgical production, industry, metal products.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Металургійний комплекс можна визначити як одну з провідних галузей народного господарства України. Металургійна галузь є стратегічною складовою національної економіки, оскільки, від її розвитку залежить: зростання більшості галузей промисловості України; є важливим джерелом валютних надходжень (частка експорту металургії у довоєнний час становить майже 30%); лідер за податкових відрахувань до бюджету к; сприяє розв'язанню проблем працевлаштування населення країни. Дослідження даного напрямку є завжди актуальною проблемою, що потребує постійного та всебічного аналізу, внаслідок світових змін що відбулися на тлі агресії росії проти України, так і ситуації на внутрішньому ринку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Оскільки металургійна галузь вважається локомотивом нашої економіки та однією із числа галузей що суттєво наповнюють бюджет країни, то безумовно вона привертає увагу багатьох аналітиків та експертів. Аналіз сучасного стану та визначенню перспектив розвитку вітчизняного металургійного комплексу присвячені праці А. Амоши [1], О. Анісімової, О. Борисенка, В. Венгера [2], А. Лазуткіна, О. Мінаєва, О. Мезенцевої, В. Нікіфорової, О. Панченка, О. Пасхавера, В. Рожкова, А. Соколова, Є. Чайковського, О. Шапурова тощо. Проте, стрімкі та постійні зміни у світовому металургійному

виробництві потребують подальших досліджень їх динаміки, що містить окреслення напрямів підвищення ефективності розвитку металургійних підприємств України в умовах війни[3,4,5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень зосередимо увагу на ситуацію яка склалась за останній воєнний рік, труднощі які постали перед економікою України та металургійною галуззю загалом, та шляхи мінімізації виявлених проблем.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення теперішнього стану металургійної промисловості України в умовах війни, окреслити основні загрози та перспективи їх подальшого розвитку

Виклад основного матеріалу

Гірничо-металургійний комплекс (ГМК) є базовою галуззю економіки України, що у довоєнний період (станом на січень 2022 року) забезпечувала понад 25 % промислового виробництва і майже 34 % загального експорту товарів. Наявність в Україні великих металургійних підприємств давало змогу утримувати високі позиції поміж світових виробників чорних металів. Україна посідала 13 місце серед країн-виробників за виплавою сталі та з виробництва чавуну і 2 місце серед країн СНД [2].

Для України металургійна галузь та виробництво металопрокату зокрема є дуже важливими – це основні підприємства що отримують великі прибутки, й основні експортери продукції які забезпечують надходження іноземної валюти в країну. Аналіз стану ринку металопрокату в Україні уможливить визначити переваги та недоліки розвитку підгалузі металопрокату й зробити потрібні кроки в напрямі зростання ресурсного розвитку галузевих підприємств. Оскільки металопрокат є основою в інженерії, машинобудування та будівництві.

До початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, вітчизняний металопрокат вироблявся на великих комбінатах повного циклу. Найпотужніші з них розташовувалися в Маріуполі, Дніпрі, Кам'янському, Запоріжжі та Кривому Розі. Як бачимо це ті регіони нашої країни, які знаходяться частково в окупації а також близько межують до лінії бойових дій.

Український ринок торгівлі металом можна розглядати як індикатор загальної економічної ситуації в Україні. Однак війна внесла значні зміни в роботу ринку та рівень попиту на даний товар. Основні загрози, які постали перед підприємствами даної галузі, це:

1. Руйнування їхніх активів, що призвело до повної зупинки або часткової роботи підприємств.
2. Нестача оборотних коштів, через зупинку процесу відшкодування ПДВ експортерам через припинення роботи системи адміністрування ПДВ і Єдиного реєстру податкових накладних. Роботу у другій половині 2022 року було поступово відновлено, але деякі підприємства зверталися до міжнародних кредитних установ для отримання коштів для фінансування діяльності.
3. Логістичні обмеження через блокаду портів. Близько 65% експорту продукції підприємств здійснювалась морським шляхом.
4. Дефіцит енергоресурсів. Атаки на об'єкти критичної інфраструктури довели енергосистему України до тотальної ощадності. Після стабілізації енергетичної ситуації підприємства металургії продовжили працювати в межах виділених квот на енергоспоживання, запровадивши режим максимальної економії та знизивши завантаження агрегатів.
5. Підвищення фіскального тиску на ГМК. Прийнятий законопроект №5600, який передбачає зміну методики розрахунку рентної плати за користування надрами для видобутку залізної руди, а також підвищення ставки податку за викиди CO₂. Посилення фіскального тиску, за оцінками GМК Center, коштуватиме вітчизняному ГМК приблизно \$650 млн. Це ще більше підніме собівартість продукції та значно знизить конкурентоспроможність українських металургів на зовнішніх ринках.

За оцінками «Метінвест СМЦ», ємність ринку металопрокату в натуральному виразі за підсумками 2022 року знизилася на 55% і становила 2 млн т. У грошовому виразі обсяг ринку впав менше – на 46%. Зниження вдалося згладити за рахунок суттєвої девальвації гривні (офіційного курсу НБУ) у другому півріччі. Середній рівень цін у гривнях зріс у 2022 році на 25% [9].

Водночас металопродукція в доларовому еквіваленті подорожчала на 5%. Причиною підвищення цін у доларах є те, що в першій половині 2022 року, після початку війни на українській території, на міжнародному ринку різко зросли ціни та була порушена логістична мережа поставок металопрокату в Україні. Запровадження санкцій призвело до часткового виходу росії з ринків ЄС і Туреччини.

У 2022 році Україна виплавила майже 6,3 млн тонн сталі – лише третина від результату 2021 року. Причому більшу частину цих обсягів (58%) виготовили у I кварталі. Зазнало втрат і виробництво прокату, яке скоротилось на 72% до 5,4 млн тонн [6]

Таблиця 1

Загальне світове виробництво сирової сталі за 2021-2022 роки

Країни (місце в світовому рейтинзі)	Китай (1)	Індія (2)	Японія (3)	США (4)	Південна Корея (6)	Німеччина (7)	Туреччина (8)	Італія (11)	Україна (25)
2021 р. (млн тонн)	1034,7	118,2	96,3	85,8	70,4	40,2	40,2	24,4	21,4
2022 р. (млн тонн)	1013,0	124,7	89,2	80,7	65,9	36,8	35,1	21,6	6,3
Зміна %, 2022/2021	-2,7	5,5	-7,4	-5,9	-6,5	-8,4	-8,4	-11,6	-70,7

Як наслідок, за підсумками 2022 року у світовому рейтингу Україна вибула із топ-15 найбільших сталевиробників, впавши з 14-го на 25-е місце. Від загального обсягу інвестованих коштів в Україну, 10% припадає на гірничо-металургійний комплекс, кожен рік мінімум 1 млрд дол. США, це 30% усіх інвестицій у промисловість. ГМК – це системна індустрія, саме тому в усьому світі підтримують гірничо-металургійний комплекс.

Металургійна промисловість України експортоорієнтована. У списку товарів зовнішньої торгівлі експорт залізородної продукції посідає місце у першій трійці як за обсягами, так і за вартістю.

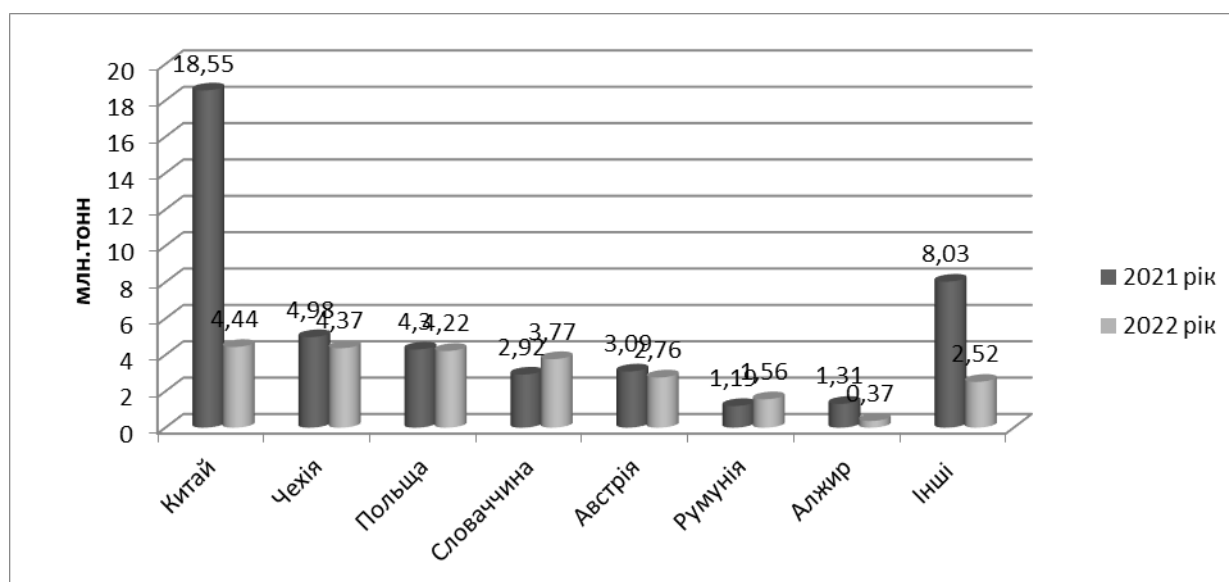

Рис. 1. Експорт залізородної продукції України за 2021-2022 роки

У 2021 році експорт залізородної продукції склав 10% експортних доходів України, а у 2022 році відвантаження руди поступилося першим місцем аграрній продукції (кукурудза, соняшникова олія) завдяки зерновій угоді. Постачання руди не передбачено угодою, обсяги її експорту у 2022 році впали майже вдвічі до 24 млн тонн, а валютна виручка скоротилася до 2,9 млрд дол. (це складає 7% доходів України). Українські металурги у 2022 році експортували 1,63 млн т плоского металопрокату, що на 73% менше в порівнянні з 2021 роком. Виручка сталевиробників від експорту такої продукції впала на 73,5% р./р. – до \$1,35 млрд. Експорт довгого прокату за рік скоротився на 59,7% р./р. – до 748,95 тис. т, а виручка від експорту – на 55% р./р. – до \$693,53 млн [8].

Найбільшими споживачами металовиробів є будівельна галузь, що становить приблизно 68% від загального споживання галузями. За оцінками «Метінвест НМК», попит у будівельній сфері та виробництві металоконструкцій знизився на 70-75%. Зокрема, за даними РНБО, обсяг завершених будівельних об'єктів у першому півріччі 2022 року зменшилась у 2,1 раза порівняно з відповідним періодом минулого року. По всій галузі попит з боку будівельних компаній, які заморозили багато об'єктів, значно знизився. Фактично зараз вони завершують об'єкти з високим ступенем готовності (понад 80%). Однак на цьому етапі будівництва витрата металу мінімальний, оскільки мова йде про внутрішні роботи [10].

Серед відносно стабільних споживачів металопродукції експерти називають машинобудування (в частині оборонних замовлень і виробництва сільгосптехніки), агропромислові комплекси та підприємства харчової промисловості (з літа до осені, коли почалася відбудова у постраждалих від війни районах), підприємство з виробництва металоконструкцій. Такі галузі, як машинобудування, ГМК і виробництво труб, впали на 52-58%, майже на рівні ринку металопрокату.

Зникнення з ринку продукції двох металургійних комбінатів «Азовсталі» та ММК Ілліча призвело до дефіциту на українському ринку продукції, на якій ці підприємства спеціалізувалися до війни. Зокрема,

через кілька місяців після початку війни виник дефіцит пластин товщиною понад 10 мм. Став актуальним достатнім імпорт іншої металопродукції, дефіцитної на українському ринку [7].

Однією з найскладніших проблем у діяльності металургійних підприємств це збут товару, який значно погіршився через блокаду портів. Це поставило питання перед керівниками даних підприємств у зміні традиційних ланцюгів постачання та необхідність побудови нових ланцюгів постачання.

З початком війни 90% матеріально-технічного забезпечення компанії було перенаправлено на залізничний транспорт. З травня 2022 року почали відновлювати автоперевезення, після звільнення північних територій України від окупаційних військ. Проте транспортування автомобілем стало приблизно на 150% дорожче. Одним із шляхів відродження металургійної галузі України у 2022 році є відкриття портів для експорту продукції. Це стосується сировини, напівфабрикатів і готової продукції. Поки що єдиним способом експорту є залізничний транспорт. Однак він не забезпечує повною мірою необхідну кількість і коштує набагато дорожче, ніж океанське судноплавство.

У післявоєнний період для відновлення інфраструктури України в майбутньому знадобиться багато металопродукції. Але вже сьогодні зрозуміло, що в рамках західних кредитів чи грантів на відновлення міжнародні партнери наполягатимуть на придбанні продукції своїх компаній або надаватимуть матеріальну допомогу у вигляді готової продукції. Підтвердженням цього є укладений контракт ДП Укрзалізниця з французьким виробником Saarstahl Rail на постачання рейок на суму €37,6 млн – 20 тис. тонн рейок можуть відремонтувати приблизно 150 км колії. Фінансування буде надано в рамках партнерства з урядом Франції. Також підписано угоду про співпрацю зі Швейцарією щодо субсидії на закупівлю рейкових скріплень. Підписано меморандум між Укравтодором та французькою компанією Matiere щодо постачання мостових конструкцій на суму близько 25 млн євро. У рамках відновлення зруйнованої інфраструктури Україна отримає мостові конструкції від Чехії, Швеції та Норвегії.

Тому українські металурги можуть бути частково виключені з виконання національної програми відновлення. На кінець 2022 року лише металургійні підприємства групи «Метінвест», у тому числі СП «Запоріжсталь», освоїли випуск 24 нових видів металопродукції. Одним із основних напрямків, за якими металургійні заводи групи починають випускати нову продукцію, є відновлення інфраструктури країни та надання прокату автомобілів українським споживачам.

Основними напрямками щодо стійкості підприємств металургії перед щоденними викликами можуть бути:

1. Швидка адаптація. Трейдери металів повинні швидко пристосуватись до мінливих умов праці. Шукати та переоблаштовувати свої енергетичні потреби.

2. Пошук нових можливостей. Виробникам металопродукції намагатись отримати європейські сертифікати на свою продукцію, та переорієнтуватися на поставки в Європу.

3. Зміна основних замовників. З початку війни деякі замовники частково відклали плани із закупівлі металопродукції, а потім повернулися до їх реалізації, коли з'явилася така можливість. На попит також вплинуло перенесення виробництва в безпечніші регіони, особливо на захід. Також варто збільшити виробництво плоского і трубного металопрокату, а також катанки, які на даний час дуже популярні серед споживачів.

4. Для того, щоб подолати проблему нестачі своєї продукції, металопрокат, якого не вистачає, імпортується з Польщі, Чехії, Німеччини, Португалії, Словаччини та Туреччини. 90% української продукції, яка зникла з ринку через війну, замінили імпортною. Серед альтернатив — гарячекатаний сталевий лист, двотавр, швелер і навіть рейкова продукція.

5. Вирішення логістичних проблеми. Блокада чорноморських портів України змусила металоторговельні компанії переключитися на Гданськ і Гдиню в Польщі і навіть Роттердам і Гамбург. Також налагоджено перевезення металу з Туреччини через дунайські порти України.

Сприятливою тенденцією є те, що до кінця 2022 року після перших важких місяців ситуація з автомобільною логістикою покращилася, збільшивши поставки автомобільного транспорту до Європи та країн ЄС та стабілізувавши вартість доставок.

Розширення зернової угоди на металургійну продукцію чи не найголовніша умова для відновлення сектору. Разом із тим є великі сумніви, що порти вдасться відкрити до кінця війни, враховуючи труднощі в процесі перемовин навіть щодо постачання зерна.

6. Не замінювати українську продукцію імпортною, якщо вітчизняні компанії можуть самостійно задовольнити попит. Українські виробники готові відновити інфраструктуру та поставки різної металопродукції. Найголовніше прийняти рішення на законодавчому рівні про пріоритетність закупівлі і захисту інтересів вітчизняного виробника на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Щодо проблем з якими стикнулись АВ груп у своїй діяльності, які були спричинені війною, це:

1. Закриття більшості баз на сході країни.
2. Труднощі з вантажоперевезеннями (зокрема спочатку обмеженість та подорожчання палива).

3. Виїзд багатьох співробітників за кордон.

4. Мобілізація багатьох співробітників на фронт.

5. Перебої з електроенергією;
6. Втрата багатьох партнерів.

Це дало поштовх до швидкого прийняття управлінських рішень щодо змін у структурі організації, управлінні нею, змін планів на майбутнє. Прийняті рішення дали змогу стабілізувати діяльність даного підприємства, і запровадити наступні заходи [9]:

- релокація деяких роздільних баз та частини металопрокату в західні регіони України. Після початку повномасштабної війни дуже багато металопрокату довелося перевезти в безпечніші регіони, для збереження хоча б частини продукції зі складів.
- пошук нових працівників з внутрішніми мотиваційними чинниками
- закупівля генераторів, для безперервного енергопостачання для своїх оптових філій та роздільних металобаз.
- також, як соціально-відповідальний бізнес, мережа металосервісних центрів «АВ метал груп» паралельно розгорнула свої «острівці» допомоги для людей на базі своїх приміщень, що в свою чергу підвищило рівень довіри та лояльності серед нових потенційних працівників.
- залучення нових інвесторів та партнерів. Після початку повномасштабного вторгнення багато закордонних інвесторів зацікавилися у співпраці з ТОВ «АВ метал груп». Закордонні підприємств всебічно намагаються допомогти вистояти Україні та її економіці в час війни.

До початку російської агресії проти України металургійні компанії озвучували амбіційні плани розвитку своїх активів, але вже за місяць стало зрозуміло, що головний план – продовжити роботу віцілих підприємств. В результаті українському гірничо-металургійному комплексу вдалося вистояти, за різними оцінками на рівні 15-30% потужностей, в першу чергу, за рахунок підтримки західних партнерів, які надали свої порти та знизили торговельні бар'єри. Основним з реалістичних сценаріїв підтримки металургійних підприємств на сьогодні залишається пролонгація дії знижених ставок мит на українську продукцію.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

В результаті проведеного аналізу можна підтвердити те, що вітчизняна металургійна галузь повністю залежала від дії зовнішніх чинників. Зокрема, динаміку металургійного виробництва забезпечувала сприятлива цінова кон'юнктура на світовому ринку металопродукції. Водночас девальвація національної валюти станом на зараз має негативний ефект. Металургійна галузь України у короткостроковій перспективі повинна зберегти роль провідної і потужної галузі вітчизняної промисловості, враховуючи необхідність забезпечення металопродукцією суміжних галузей, особливо машинобудування і будівництва. Важливо, щоб Україна отримала повний доступ до ринків країн G7 та Євросоюзу. Необхідні перемовини за підтримки держави, щоб уряди цих країн скасували квоти та імпорتنі мита, зокрема захисні та антидемпінгові. В умовах війни підприємства ГМК потребують гострої уваги з боку уряду держави та фінансової підтримки, що дозволять вітчизняним виробникам пройти адаптацію до умов сьогодення з якомога мінімальними втратами обсягів виробництва та зайнятості.

Література

1. Венгер В. В. Роль держави у розвитку металургійної галузі: світовий та вітчизняний досвід. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 40. С. 59–65.
2. Лизунова О. Н. Управління енергетичною складовою металургійного підприємства. Молодий вчений, 2017, № 3 (43), С. 784–787.
3. Амоша О. І., Нікіфорова В. А. Світовий досвід становлення металургійних смарт-виробництв: особливості, напрями, наслідки. Економіка промисловості – Економіка промисловості. 2019, № 2, С. 84–106. doi.org/10.15407/econindustry2019.02.084.
4. Хаустов В., Венгер В. Металургія України. Дзеркало тижня. 2019. Вип. 11. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=4808>.
5. Мушнікова С. А. Сучасний стан та перспективи розвитку підприємств металургійної галузі України/ Вісник економіки транспорту і промисловості. 2019. Вип. 68. С. 273–279.
6. World Steel Association AISBL. URL: <https://worldsteel.org/media-centre/press-releases/2023/december-2022-crude-steel-production-and-2022-global-totals/>
7. Агапова В. Що лишилось від української металургії. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/29/698540/>
8. Ангел Є. На скільки глибока прірва, в яку падає металургійна галузь. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/naskilki-hliboka-prirva-v-jaku-padaje-metalurhijna-haluz.html>
9. Інтернет-портал компанії АВ метал груп. URL: <https://avmg.ua/metallobaza/lvov-obl/lvov/lvov-metallobaza-4/>
10. Українські металурги у 2022 році. URL: <https://gmk.center.ua/posts/obsyag-metalospozhyvannya-v-ukraini-znizivsy-na-55-oglyad-rinku-za-pidsumkami-2022-roku/amp/>

References

1. Venher V. V. Rol derzhavy u rozvytku metalurhiinoi haluzi: svitovyi ta vitchyzniani dosvid. Infrastruktura rynku. 2020. Vyp. 40. S. 59–65.
2. Lyzunova O. N. Upravlinnia enerhetychnoiu skladovoiu metalurhiinoho pidpriemstva. Molodyi vchenyi, 2017, № 3 (43), S. 784–787.
3. Amosha O. I., Nikiforova V. A. Svitovyi dosvid stanovlennia metalurhiinykh smart-vyrobnystv: osoblyvosti, napriamy, naslidky. Ekonomika promyslovosti – Ekonomika promyslovosti. 2019, № 2, S. 84–106. doi.org/10.15407/econindustry2019.02.084.
4. Khaustov V., Venher V. Metalurhiia Ukrainy. Dzerkalo tyzhnia. 2019. Vyp. 11. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=4808>.
5. Mushnykova S. A. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku pidpriemstv metalurhiinoi haluzi Ukrainy/ Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. 2019. Vyp. 68. S. 273–279.
6. World Steel Association AISBL. URL: <https://worldsteel.org/media-centre/press-releases/2023/december-2022-crude-steel-production-and-2022-global-totals/>
7. Ahapova V. Shcho lyshylos vid ukrainskoi metalurhii. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/29/698540/>
8. Anhel Ye. Na skilky hlyboka prirva, v yaku padaie metalurhiina haluz. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/naskilki-hliboka-priirva-v-jaku-padaje-metalurhijna-haluz.html>
9. Internet-portal kompanii AV metal hrup. URL: <https://avmg.ua/metallobaza/lvov-obl/lvov/lvov-metallobaza-4/>
10. Ukrainski metalurhy u 2022 rotsi. URL: <https://gmk.center.ua/posts/obsyag-metalospozhivannya-v-ukraini-znizivsya-na-55-oglyad-rinku-za-pidsumkami-2022-roku/amp/>